

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата політичних наук
Манелюка Юрія Михайловича
на дисертацію Меньшеніної Анни Євгеніївни
«Трансформація політичних цінностей в умовах постмодерну»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за
спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки

Проблема використання аксіологічного підходу до розгляду політичних явищ є актуальною для сучасної політичної науки з огляду на такі причини: по-перше, ціннісна проблематика ще є недостатньо вивченою в рамках політичної науки, по-друге, вона дозволяє вирішувати цивілізаційні виклики, перед якими стоять сучасні держави, політичні інститути та глобальний світ загалом, що вкрай важливо в період суспільно-політичних трансформацій. Політичні цінності є одночасно конституючими чинниками для творення та функціонування політичної системи, виконують цементуючу роль для суспільств, стають мотивами політичної діяльності. Проте в умовах світу, що постійно змінюється, виникає питання щодо трансформації політичних цінностей відповідно до нових викликів часу, нових ціннісних систем. А. Є. Меньшеніна ставить актуальне та складне завдання – дослідити трансформацію політичних цінностей в умовах розрізненого, суперечливого світу, що постійно змінюється. Постмодернізм в якості суспільної та політичної теорії вказує на певну точку неповернення до традиційних цінностей, пориваючи з минулим та здійснюючи критичний аналіз сучасності.

У дослідженні А. Є. Меньшеніної визначаються особливості та умови трансформації сучасних політичних цінностей в їх цивілізаційному контексті, а саме в постмодерних умовах, окреслюються політичні та соціальні основи постмодерної дійсності, розвиваються концептуальні засади дослідження політичних цінностей на різних рівнях їх існування. З огляду на це авторка дає науково обгрунтовану відповідь на питання, що є рушієм політичної діяльності сучасності, які цінності лежать в основі трансформації політичних систем та якими є перспективи їх подальшої трансформації в глобальному та одиничному вимірах, в тому числі й для України. Наскрізним у роботі є контекст вирішення цивілізаційних викликів сучасності.

Авторка сформулювала основні завдання, розв'язання яких забезпечувало б досягнення мети дослідження – «осмислення процесів трансформації політичних цінностей і ціннісного потенціалу політики окремого суспільства та світової політики загалом в умовах постмодерну» (с. 18 дисертації). У відповідності до мети, об'єктом дисертаційної роботи визначено політичні цінності як особливі надособові форми суспільно-політичної дійсності та рушійні сили політичної діяльності, а предметом – трансформацію політичних цінностей в умовах постмодерну. Вважаємо, що вони є логічними та відповідають проблематиці дослідження, що

відображена в темі роботи та обраній спеціальності.

Дисертація виконана в межах комплексної наукової теми кафедри політичних наук НПУ імені М. П. Драгоманова «Проблеми політичної модернізації і трансформації: світовий досвід і українські реалії», а також відповідного наукового напрямку університету – «Дослідження проблем гуманітарних наук». Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова (протокол № 13 від 27 квітня 2016 р.), що свідчить про тривалу та якісну підготовку наукового дослідження.

Структурно робота побудована логічно та відповідає поставленим дослідницьким завданням, серед яких варто відмітити: аналіз основних теоретико-методологічних засад дослідження постмодерну; визначення особливостей трансформації базових політичних цінностей держав та суспільств в умовах постмодерної дійсності; увиразнення особливостей політичних цінностей сучасної України та впливу постмодерних реалій на їхнє становлення та розвиток, а також дослідження напрямів формування та реалізації політичних цінностей українського суспільства, можливостей їх імплементації у контексті євроінтеграційних прагнень.

На наш погляд, обґрунтованою є теза авторки, що політичні цінності слугують консолідації суспільства навколо своїх світоглядних орієнтирів та ідеалів в умовах поширення ціннісних криз і конфліктів цінностей (с. 23 дисертації). В умовах постійно виникаючих конфліктів, що мають ознаки політичних, цивілізаційних, етнічних, релігійних тощо, виникає питання теоретичного та практичного характеру – як запобігти їм або розв'язати вже існуючі. Для цих завдань дисертантка пропонує застосовувати аксіологічний підхід, який дозволяє на основі перегляду ціннісних систем окремих суспільств та реалізації загальнолюдських мінімізувати конфлікти.

Варто погодитися з А. С. Меньшеною щодо вибору методологічної основи представленої дослідження, яке базується на міждисциплінарному, історичному, аксіологічному, синергетичному підходах до політологічної проблематики, тобто загалом сприяє всебічному дослідженню феномену постмодерну та теорії постмодернізму, а також пов'язаної з ними проблеми трансформації політичних цінностей сучасності.

З'ясовуючи теоретико-методологічні засади дослідження політичних цінностей в умовах постмодерну, авторка пише про глибинні, глобальні соціальні, духовні, політичні, економічні та культурні трансформації, які стали причиною появи нового постмодерного світогляду та дали поштовх для перегляду усталених цінностей та ціннісних систем (с. 20 дисертації). Цікавим є погляд на умови виникнення постмодерну з позицій культурного релятивізму, як результат розквіту суспільств, які не беруть свої витoki з західної цивілізації, утвердження капіталізму та посилення глобалізаційних тенденцій. На основі таких чинників виникнення політики постмодерну вимагає перегляду традиційних політичних цінностей, які тепер характеризуються динамізмом, плюралістичністю, суб'єктоорієнтованістю, переходом до постматеріалізму тощо. Однак, цінності, в тому числі політичні, не слід розглядати лише з позицій їхньої здатності забезпечувати консенсус

та мир. Конфлікт ціннісних систем різних суспільств або всередині одного суспільства чи на основі розбіжностей у поглядах забезпечення реалізації ціннісних установок може мати дестабілізуючі та негативні наслідки. Тому постмодерні політичні цінності розуміються авторкою як такі, що мають двоїсту природу, а тому в уможливному значенні визначаються як нейтральні (розділ 1).

Погоджуємося з авторкою, що постмодерні політичні цінності все частіше набувають універсальних рис, тобто стосуються усього людства та приймаються як такі, що не потребують додаткового обґрунтування їх доцільності (с. 75 дисертації). Тому базові політичні цінності все більше набувають загальнолюдського значення, як цінності свободи, рівності, справедливості, миру, безпеки, верховенства права, гуманності тощо. Проте шляхи їх досягнення, ступеня реалізації та місце в ціннісній ієрархії можуть суттєво відрізнятися в різних політичних системах, а також відкривати інші питання. Свобода відкриває питання мобільності, підміни значення свободи споживацьким вибором; рівність – проблему економічної, гендерної, суспільної рівності та можливості рівномірного забезпечення нею усього людства; безпека – питання нарощування воєнного потенціалу заради миру тощо. Водночас універсалізм розуміння політичних цінностей та процеси глобалізації як прояв універсалізму може слугувати загрозою для існування національних цінностей, на основі яких забезпечується консолідація країни та суспільства. Зазначаючи про таку загрозу, авторка досліджує специфіку поєднання національних політичних цінностей із загальнолюдськими на основі аналізу конструктивного потенціалу західних та незахідних (азійських та ісламських) цінностей, вказуючи на відтворюючий потенціал останніх. У постмодерних реаліях виникає можливість конструктивного поєднання універсальних цінностей із унікальними цінностями окремої політичної системи, в якості прикладу такого поєднання дисертантка наводить країни Східної Азії та Перської затоки, які базуючись на власних традиційних цінностях встановили межу проти асиміляції зі західною цивілізацією, яка протягом довгого часу визнавалася єдиною унікальною, здатною відтворювати себе (розділ 2).

Визначаючи стан та проблеми політичних цінностей України, Меньшеніна А. Є. зосередила увагу на їх консолідуючій здатності та потенціалі для формування політичної нації на основі історичного, аксіологічного, діалектичного підходів. Слушною є теза авторки, що на формування політичних цінностей вплинуло багато чинників, серед яких є історичні, географічні, ментальні, довгий період бездержавності та боротьби за незалежність (с. 128-130 дисертації). Відтак політичні цінності українського суспільства є часто суперечливими, не сформованими в одну ціннісну систему, а тому такими, що співіснують у двох площинах: націлених на минуле та майбутнє. Авторка визначає їх як пострадянські та європейські, демократичні. Ціннісна картина сучасної України характеризується як амбівалентна, що гальмує суспільно-політичний розвиток. За цих умов консолідація українського суспільства навколо демократичних цінностей в

контексті євроінтеграції України є однією з основних у напрямку подолання криз та конфліктів всередині суспільства та політичної системи загалом. Це також чинник збереження територіальної цілісності України та реінтеграції тимчасово окупованих територій (розділ 3).

Аналізуючи дисертацію Меньшеніної А. Є., слід відзначити, що її положення та висновки мають належну аргументацію, наукову достовірність. Дисертація Меньшеніної А. Є. є науковою працею, що виконана самостійно, у якій якісно обґрунтовані вибрана проблема й отримані наукові результати, комплексно розглянута проблема трансформації політичних цінностей в їх універсальному та національному аспектах в умовах постмодерної дійсності, а також поглиблені знання стосовно політичних цінностей як категорії політичної науки, щодо проблеми політичного постмодернізму та постмодерну в політиці.

Загалом позитивно оцінюючи дисертаційну роботу Анни Євгеніївни, як логічну, що повно та ґрунтовно розкриває проблематику, вирішує дослідницькі завдання та має достатньо високий рівень апробації, вважаємо за доцільне висловити такі зауваження:

По-перше, у роботі не можна не помітити ґрунтовного дослідження генези становлення політичної аксіології в контексті політичної науки (с. 49–дисертації). Однак попри такий аналіз вбачається за доцільне детальніше розглянути проблематику цієї галузі: її місце у системі політичних наук, предметне поле, методи, категоріальний апарат тощо. Окремий науковий інтерес могло б скласти дослідження, присвячене становленню політичної аксіології в українській політичній думці.

По-друге, віддаючи належне тому, що в дисертації висловлено чимало цікавих і конструктивних наукових положень щодо проблеми політичних цінностей, умов їхнього формування та трансформації, зауважимо однак, що окремі тези, на наш погляд, потребують більшої міри теоретичного узагальнення. Зокрема у третьому розділі дисертації - «Основні чинники впливу на трансформацію політичних цінностей сучасної України» - авторка обґрунтовано використовує результати сучасних соціологічних опитувань. Емпіричний матеріал доречний для підтвердження висновків, однак ці новітні соціологічні дослідження дисертації потребують подальшого авторського теоретичного обґрунтування, враховуючи специфіку саме теорії політики. Опрацювання такого масиву даних у перспективі уможливіє визначення певних тенденцій та закономірностей в трансформації політичних цінностей сучасної України.

По-третьє, підрозділ 3.2 – «Ціннісна основа демократії: постмодерні виклики та українські реалії» – дисертантка розпочинає з визначення демократії як одного із основних політичних режимів (с. 145 дисертації), розуміє його саме «модерним політичним режимом», формою «організації державного та суспільного ладу» (с. 146 дисертації). Водночас тут закладена певна суперечність, не розкритий ширший контекст проблематики демократії, яка у сучасній політичній науці осмислюється як багатогранне явище, що змінюється зокрема й у постмодерну епоху.

По-четверте, не повною мірою, на нашу думку, також розкриті питання впливу інформаційного суспільства на сучасні політичні цінності. Авторка таке суспільство переважно осмислює у контексті розширення можливостей реалізації принципів прямої демократії (с. 158 дисертації), однак доречно було б також проаналізувати інші переваги і загрози, які формує сучасний світ високих технологій перед політичною спільнотою, зокрема і її ціннісними орієнтирами.

Наведені вище зауваження не мають принципового значення, мають дискусійний характер і не впливають на позитивну оцінку представленого до захисту наукового дослідження. Зміст, логіка і послідовність викладення матеріалу, наукова новизна та її обґрунтованість, завершеність і якість оформлення дисертації заслуговують на увагу. Дисертаційна робота А. С. Меньшеніної відповідає сучасним вимогам до кандидатських дисертацій, виконана на належному рівні, розкриває актуальну для вітчизняної політичної науки тему, має теоретичне та практичне значення, свідчить про вміння авторки використовувати основні методологічні підходи та сучасні методи наукових досліджень, якісно працювати з науковими джерелами, творчо аналізувати та узагальнювати політичні процеси в галузі теорії та історії політичної науки, формувати за результатами проведеного дослідження обґрунтовані висновки та рекомендації.

Отже, дисертація Анни Євгеніївни Меньшеніної на тему «Трансформація політичних цінностей в умовах постмодерну» є завершеним науковим дослідженням на актуальну в науковому відношенні тему. Обґрунтованість наукових положень та висновків не викликають сумнівів. Текст автореферату відповідає змісту дисертації та відображає головні положення дослідження. Дисертаційна робота повністю відповідає чинним вимогам Міністерства освіти і науки України, щодо кандидатських дисертацій, а саме пп. 9., 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24 липня 2013 р. (зі змінами, внесеними згідно Постанови КМУ №656 від 19 серпня 2015 року та №1159 від 30 грудня 2015 року) та паспорту обраної спеціальності. Авторка дисертації Меньшеніна Анна Євгеніївна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки.

Офіційний опонент –

кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри політичних технологій
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»

Ю. М. Манелюк

